

І. В. Озерський
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії прокурорської діяльності
Національної академії прокуратури України (м. Київ)

УДК 343.13

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРОКУРОРСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ

У представленій науковій праці розглянуті окремі аспекти впровадження психотренінгових технологій у навчальний процес та практичну діяльність органів прокуратури України. У контексті цього виокремлюються шляхи оптимізації професійної підготовки прокурорсько-слідчих працівників.

В представленной научной работе рассмотрены отдельные аспекты внедрения психотренинговых технологий в учебный процесс и практическую деятельность органов прокуратуры Украины. В контексте этого выделяются пути оптимизации профессиональной подготовки прокурорско-следственных работников.

In the presented scientific work separate aspects of introduction technologies in educational process and practical activities of bodies of Office of Public Prosecutor of Ukraine are considered. In a context of it ways of optimisation of vocational training are allocated Investigatory workers.

Роль тренінгу у навчанні та практиці характеризується тим, що він: формує настанову особи, яка навчається, на необхідність засвоєння матеріалу, що викладається; розвиває практично — предметний інтерес; виробляє навички швидкого запису лекційного матеріалу в індивідуальній і доступній формі; розвиває посидючість і формує позитивний досвід фіксації та засвоєння великого об'єму спеціальної професійної інформації; формує впевненість у необмеженості власних можливостей [1, с. 40].

Про ефективність тренінгових технологій у підготовці фахівців правоохоронців відзначено у наукових працях Л. І. Мороз, Л. І. Казміренко, В. І. Барко, Н. І. Ковальчишиної, В. І. Анушкевича, Ю. С. Пулатової, С. В. Асямова, Н. В. Давиденко, І. О. Петухова та ін., однак стосовно професійної підготовки прокурорських працівників таких досліджень в українській юридичній та психологічній науці майже не проводилось.

Відповідно до словника психолога — практика, тренінг — це галузь практичної психології, орієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи для розвитку соціально-практичної компетенції [2, с. 866]. Н. І. Ковальчишина, визначає психологічний тренінг як інтегровану, універсальну систему цілеспрямованого психологічного тренування особистості відповідно до її потреб та цілей діяльності [3, с. 17]. У широкому розумінні під психологічним тренінгом, як правило, розуміють своєрідні форми навчання знань та окремих умінь у сфері спілкування, а також форми, що відповідають їх корекції [4, с. 54].

Таким чином, метою нашого дослідження є опрацювання ефективних шляхів запровадження та використання психотренінгових технологій у професійній підготовці працівників органів прокуратури як складової частини кадрового забезпечення у зазначеному напрямі правоохоронної діяльності.

Існує думка, що професійно-психологічний тренінг являє собою систему цілеспрямованих тренувань та вправ, що дозволяють ефективно розвивати професійно значущі якості особистості працівника правоохоронних органів. Зазначений тренінг також передбачає оволодіння працівником системою відповідних психологічних прийомів, що підвищують ефективність його професійної діяльності [5, с. 56].

© Озерський І.В., 2010.

З точки зору змісту коло завдань, що вирішуються засобами психологічного тренінгу, є широким, а отже, різноманітними є і форми тренінгу. Всю безліч форм професійно-психологічного тренінгу можна поділити на два великих класи: орієнтовані на розвиток спеціальних умінь (наприклад, умінь вести дискусію, розв'язувати міжособистісні конфлікти); націлені на поглиблення досвіду аналізу ситуації спілкування — мається на увазі підвищення адекватності аналізу себе, партнера у спілкуванні, групової ситуації в цілому [6, с. 46].

Існує безліч кваліфікацій методів тренінгу, але по суті всі вони виокремлюються у дві великі сфери, що частково перехрещуються, — групові дискусії та ігри. Метод групової дискусії використовується, як правило, у формі аналізу конкретних ситуацій та у формі групового самоаналізу.

У тренінгу, групова дискусія може бути використана як з метою надання можливості учасникам побачити проблему з різних сторін (це уточнює взаємні позиції, що зменшує опір сприйняттю нової інформації від ведучого та інших членів групи), так і як спосіб групової рефлексії через аналіз індивідуальних переживань (це підсилює згуртованість групи та одночасно полегшує саморозкриття учасників).

Натомість ігрові методи включають в себе: ситуаційно-рольові; дидактичні; творчі; організаційні; імітаційні та ділові ігри. На першій стадії групової роботи ігри є ефективним способом подолання скованості та напруження учасників, як безболісного зняття “психологічного захисту”.

Дуже часто ігри стають інструментом діагностики та самодіагностики, за допомогою якої можна легко виявити наявність бар'єрів у спілкуванні та інших серйозних психологічних проблем. Завдяки грі інтенсифікується процес навчання, закріплюються нові поведінкові навички, набуваються способи оптимальної взаємодії з іншими людьми, тренуються та закріплюються вербальні та невербальні комунікативні умінь [7, с. 154].

Зазначені методи можуть бути використані як кожен окремо, однак частіше за все вони є складовою комплексних програм, які містять набір різних методів залежно від поставлених завдань та інших факторів. Серед інших методів можна виділити:

1. *Методи, спрямовані на розвиток соціальної перцепції*, за допомогою яких учасники групи розвивають умінь сприймати, розуміти та оцінювати самих себе, інших людей, свою групу;

2. *Методи тілесно-орієнтованої терапії*, в яку входять три основні підгрупи: робота над структурою тіла (техніка Александра, метод Фельденкрайза); нервово-м'язова релаксація; східні методи (айкідо, хатха-йога, тайчі);

3. *Медитативні техніки*, що найчастіше застосовуються для навчання релаксації, умінь успішно долати емоційну напругу та стресові стани. За їх допомогою розвивають навички автосугестії та закріплюються способи саморегуляції [8, с. 126].

Використання методів саморегуляції прокурорами, як пише В. І. Анушкевич, сприяє підвищенню рівня витримки, емоційної зрілості, зменшенню роздратованості, поривчатості і одночасно збільшенню працездатності [9, с. 129].

Розробляючи план тренінгу, потрібно визначити тему заняття та вибір прийомів і технік, які будуть застосовуватись у тренінгу. У плані необхідно враховувати, що кожне заняття повинно складатись з таких частин:

1. *Початок роботи*: обмін почуттями; учасники говорять про відчуття у конкретний момент, що допомагає тренеру оцінити настрої групи, її бажання чи небажання працювати для планування своїх майбутніх дій.

2. *Вступна частина або розминка*: допомагає включити групу у роботу, зняти напругу та втоми.

3. *Основна частина*: обговорюється основна тема заняття.

4. *Шерінг (обговорення)* — дозволяє членам групи акцентувати увагу на тому, що вони відчули та визнали у процесі заняття, що дає можливість поділитися своїми враженнями з іншими членами групи.

5. *Завершення роботи* — підведення підсумків заняття [7, с. 56].

Крім того, тренінг сприяє вирішенню таких завдань психолого-педагогічного супроводження, як:

- вибір стратегії і тактики психологічного впливу в ході навчально-виховного процесу, визначення психологічних завдань та відповідних методів, прийомів і засобів щодо формування професійно важливих якостей у студентів;

- формування в керівного складу умінь і навичок упереджувального управління та кадрового менеджменту;

- визначення психологічних передумов успішності;

- сприяння професійній самоідентифікації та соціально-психологічній адаптованості слухачів до умов навчання у вищому навчальному закладі;

- забезпечення високого рівня психологічної підготовленості студентів до майбутньої професійної діяльності, формування в них психоемоційної стійкості до можливих фізичних та психологічних перевантажень у критичних ситуаціях та в складних умовах оперативно-службової діяльності;

- впровадження сучасних тренінгових технологій у навчально-виховний процес [10, с. 78, 79].

Для проведення професійно-психологічної підготовки прокурорських працівників можуть використовуватися наступні основні види психологічних тренінгів: тренінг пізнавальних якостей, комунікативний тренінг, рольовий тренінг, психорегулюючі тренування та психотехнічні ігри.

При здійсненні професійно-психологічного тренінгу необхідно керуватися певними принципами його організації. В якості загальних принципів виступають: наукова обґрунтованість та доцільність тренінгу; професійна спрямованість тренінгу; систематичність та поступовість його проведення; свідомість та активність учнів; доступність підготовки.

Професійна спрямованість тренінгу виражається у максимальній конкретизації завдань та змісту підготовки, виходячи із специфіки професійної діяльності працівників та психологічної складності, якою вони випробовуються. Також із врахуванням вищезазначеного необхідно цілеспрямовано обирати навчальні завдання, методи, об'єкти, імітувати умови та дії.

Систематичність та послідовність у проведенні професійно-психологічного тренінгу полягає у суворому логічному зв'язку проходження психологічної підготовки, коли нові знання, навички та вміння формуються на ґрунті попередніх, а попередні потребують подальшого розвитку.

Принцип свідомості та активності студентів чи практичних прокурорських працівників полягає в забезпеченні свідомої роботи працівників по самовдосконаленню, активізації їх пізнавальної діяльності, формуванню стійких інтересів до занять із професійно-психологічної підготовки. Принцип доступності підготовки вимагає організувати та проводити психологічну підготовку таким чином, щоб учасники тренінгу могли свідомо засвоїти необхідні знання та потрібні навички при певному напруженні своїх розумових та фізичних зусиль.

Однією з важливих умов ефективної організації професійно-психологічного тренінгу, є знання працівників, які беруть участь у тренінгу своїх внутрішніх резервів, рівня розвитку професійно значущих якостей особистості, адже це дозволить раціонально організувати програму їх підготовки, концентрувати свої зусилля у потрібному напрямку [11, с. 200].

Тренінги як форма практичної психологічної роботи завжди відображають визначену парадигму того напрямку, поглядів якого дотримується психолог чи будь-який інший тренер, що його проводить. Таких парадигм можна виділити декілька: тренінг як своєрідна форма дресури, за якої жорсткими маніпулятивними прийомами за допомогою позитивного підкріплення формуються потрібні напрямки поведінки, а за допомогою негативного підкріплення "стираються" шкідливі та непотрібні; тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування і відпрацювання умінь та навичок ефективної поведінки; тренінг як форма активного навчання, основною метою якого є, насамперед, передача психологічних знань, а також розвиток деяких умінь та навичок; тренінг як метод створення умов для саморозвитку учасників та самостійного пошуку способів вирішення власних проблем [8, с. 152].

Ґрунтуючись на окремих працях з юридичної психології, стосовно конкретних напрямків використання тренінгів для підготовки працівників правоохоронних органів [12, с. 213], слід виокремити наступну їх типологію:

1. *Використання тренінгів в професійно-психологічній підготовці широкого кола працівників* (без поділу на конкретну специфіку завдань та поділу за конкретними спрямуваннями різних підрозділів). У такому випадку впровадження тренінгів відбувається через чітке затвердження тренінгів у рамках занять службової підготовки з виділенням мінімального часу для проведення тренінгу з працівниками.

Для проведення професійної підготовки широкого кола працівників органів прокуратури, доцільно використовувати тренінг "комунікація — стрес — безпека", оскільки він дає змогу формувати або розвивати ті особистісні психологічні якості та навички, які є важливими для всіх прокурорських працівників, незалежно від їх професійного спрямування та перебування в тих чи інших підрозділах.

2. *Використання тренінгів особливого спрямування в професійній підготовці та проведення спеціальних тренінгів перед виконанням конкретних професійних завдань.*

Застосування традиційних лекційно-семінарських методів професійного навчання, як слушно пише Л. І. Мороз, мають переважно репродуктивний характер, що не дозволяє повністю використати можливості становлення особистості компетентного фахівця як суб'єкта діяльності.

Останнє можливе за умов доповнення традиційних методів підготовки кадрів інтерактивними методами розвивального навчання, застосування ефективних і надійних навчальних технологій, які б забезпечували формування необхідних знань й умінь, становлення професійних якостей та індивідуально-психологічних властивостей особистості працівника — правоохоронця [13, с. 3].

При цьому для відпрацювання алгоритму поведінки прокурорського працівника в змодельованій професійній ситуації важливим чинником є не лише визначення тренером та учасниками тренінгової групи шляхів вирішення службових проблем та виконання поставлених завдань, але, чи не в першу чергу, моделювання емоційних станів та визначення особливостей їх впливу на ефективне виконання поставлених завдань.

3. Використання тренінгів у навчальному процесі під час навчання студентів (слухачів) Національної академії прокуратури України (далі — НАПУ), під час проходження курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки.

Застосування тренінгів в цій сфері доцільно проводити шляхом включення тренінгових занять у навчальні плани НАПУ, що здійснює підготовку фахівців для органів прокуратури. Тематика тренінгів у даному випадку розширюється як за рахунок проведення тренінгів загального спрямування, так і за рахунок впровадження тренінгів, спрямованих на конкретні напрямки прокурорської діяльності (загальний нагляд, підтримання державного обвинувачення і т. д.).

Професійні психотехнічні ігри є однією з нових форм розвитку окремих якостей людини. Вони проводяться в групах, найчастіше попарно і тривалістю 10–20 хвилин. Для розвитку у прокурорсько-слідчих працівників необхідних професійних психологічних якостей у нагоді стануть наступні навчальні ситуації та тренувальні ігри.

Аналіз специфіки прокурорської діяльності та її вимог до працівників органів прокуратури, а також анкетування, проведене Головним управлінням кадрового забезпечення Генеральної прокуратури України з метою виявлення оціночних суджень щодо підготовленості практичних працівників (після проходження ними (150 осіб) практики та стажування) до фахової діяльності, дав підстави для висновку про те, що традиційно організований навчальний процес в НАПУ не спроможний забезпечити повною мірою належне формування знань, умінь та професійно значущих психічних властивостей прокурорсько-слідчих працівників.

Узагальнюючи досвід тренінгової діяльності та актуальність її впровадження у діяльність правоохоронних органів, можна стверджувати, що впровадження тренінгу у професійну підготовку персоналу для працівників правоохоронних органів, у тому числі працівників прокуратури України, сприятиме розвитку особистісних якостей та навичок, що в свою чергу, дасть змогу підвищити рівень ефективності виконання останніми професійних завдань та підвищити авторитет серед населення.

Список використаних джерел

1. Шульга, А. А. Роль тренінга в расширенні возможностей усвоения материала при обучении в вузах МВД Украины [Текст] / А. А. Шульга // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27–28 травня 2005 року : У 2-х ч. — Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. — Ч. 2. — С. 35–40.
2. Словарь психолога-практика [Текст] / Сост. С. Ю. Головин. — 2-е изд., перераб. и доп. — Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. — 976 с.
3. Ковальчишина, Н. І. Зміни у мотиваційній сфері особистості слідчих на ранніх стадіях професіоналізації [Текст] : автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.06 "юрідична психологія" / Н. І. Ковальчишина ; ХНУВС. — Х., 2008. — 22 с.
4. Мороз, Л. І. Основи професійно-психологічного тренінгу [Текст] : [монографія] / Л. І. Мороз. — К., 2004. — 279 с.
5. Барко, В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід) [Текст] : [монографія] / В. І. Барко. — К. : Ніка-Центр, 2003. — 448 с.
6. Давиденко, Н. В. Доцільність тренінгових технологій у галузевому вищому навчальному закладі [Текст] / Н. В. Давиденко, І. О. Петухова // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27–28 травня 2005 року : У 2-х ч. — Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. — Ч. 2. — С. 41–47.
7. Вачков, И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники [Текст] : [учебн. пособ.] /

- И. В. Вачков. — 2-ое изд. перераб. и доп. — М. : Ось-89, 2003. — 224 с.
8. *Стаут, С.* Управленческий тренинг [Текст] / Санны Стаут. — СПб. : Питер, 2002. — 256 с.
9. *Анушкевич, В. І.* Роль саморегуляції в успішності професійної діяльності прокурорів [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Анушкевич Володимир Ігорович ; ХНУВС. — Х., 2008. — 184 арк.
10. *Зайцев, М. А.* Роль і місце тренінгу в системі психолого-педагогічного супроводження навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти МВС України [Текст] / М. А. Зайцев // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27–28 травня 2005 року : У 2-х ч. — Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. — Ч. 2. — С. 75–80.
11. *Корнев, О. М.* Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів швидкого реагування міліції України [Текст] : дис. ... канд. псих. наук / Корнев Олексій Миколайович. — К., 2001. — 238 арк.
12. *Чайка, П. Т.* Використання тренінгових методик у системі професійної підготовки персоналу МВС України [Текст] / П. Т. Чайка // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27–28 травня 2005 року : У 2-х ч. — Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. — Ч. 2. — С. 212–214.
13. *Мороз, Л. І.* Теоретичні та прикладні засади професійно-психологічного тренінгу працівників органів внутрішніх справ України [Текст] : автореф. дис. на здобут. наук. ступ. док-ра психол. наук : 19.00.06 “юридична психологія” / Л. І. Мороз ; КНУВС. — К., 2008. — 37 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою
теорії прокурорської діяльності та кримінального процесу
Національної академії прокуратури України
(протокол № 3 від 22 лютого 2010 року)*

Надійшла до редакції 22.02.2010

